

Hajdu Gábor

Tanulmányok a szubjektív jóllét
és a társas környezet kapcsolatáról:
az összehasonlítás, a kultúra és a normák szerepe

Tézisfüzet

Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar
Szociológia Doktori Iskola, Szociológia doktori program

Témavezető:

Fokasz Nikosz (DSc), szakigazgató, tanszékvezető egyetemi tanár

2014

Tartalom

Tartalom	1
1. Bevezetés.....	2
2. Elégedettség és relatív jövedelem: a referenciacsoport összetételének hatása az információs és státuszhatás erősségére.....	3
2.1. A kutatás előzményei, problémafelvetés	3
2.2. Adatok és módszerek	4
2.3. Eredmények	8
3. Kultúra és szubjektív jóllét: egy természetes kísérlet eredményei	9
3.1. A kutatás előzményei, problémafelvetés	9
3.2. Adatok és módszerek	12
3.3. Eredmények	14
4. A partnerek közötti jövedelem-eloszlás és a szubjektív jóllét kapcsolata	15
4.1. A kutatás előzményei, problémafelvetés	15
4.2. Adatok és módszerek	16
4.3. Eredmények	18
5. Irodalom	19
6. A témában végzett publikációs tevékenység	21

1. Bevezetés

Disszertációm három, önálló tanulmányként is olvasható fejezetből épült el, amelyekben a szubjektív jóllét és a társas környezet közti összefüggések három szeletét vizsgáltam. A három témakört Veenhoven és Ehrhardt (1995) által felvázolt három elmélet (összehasonlítás-elmélet, folklór- vagy jellemvonás-elmélet, életkörülmények-elmélet) közül kettő köt össze.

Az összehasonlítás-elmélet (*comparison-theory*) szerint az élet értékelése egy olyan mentális kalkuluson alapul, ami az – összehasonlítás alapjául szolgáló – észlelt valóság és az elvárások összehasonlítását jelenti. Az összehasonlítás alapja maga sem nem állandó, hanem változó: egyrészt más emberek megfigyeléséből, másrészt a saját korábbi tapasztalatból származik. Ezek az összehasonlítás két fő irányát is kijelölik. Az egyik a társadalmi vagy társas összehasonlítás (*social comparison*), ami a másokhoz való viszonyítást emeli ki. A saját tapasztalatokra épülő összehasonlítás (*lifetime comparison*) egy belső referenciapontot feltételez. Ennek során az egyének a saját korábbi életükhöz képest értékelik a helyzetüket.

A folklór- vagy jellemvonás-elmélet (*folklore-theory, trait-theory*) szerint az elégedettség nem (csupán) egyéni értékelésen alapul, hanem a jóllét kulturálisan is meghatározott. Az értékek, normák, az élet értékelésének mikéntje egy tágabb közösség (például nemzet) hagyományaiban, múltjában gyökereznek, így az szubjektív jóllét részben független az objektív életkörülményektől. Másképp fogalmazva: azonos objektív körülmények között is eltérő lehet két ember elégedettsége, amennyiben a kulturális hátterük különbözik.

Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy a két elmélet érvényessége esetén a szubjektív jóllét az objektív körülményektől független volna. Nem hagyható figyelmen kívül a Veenhoven és Ehrhardt által harmadikként említett életkörülmény-elmélet (*livability-theory*) sem, amely az objektív körülmények, a gazdasági, társadalmi jellemzők fontosságát emeli ki.

2. Elégedettség és relatív jövedelem: a referenciacsoport összetételének hatása az információs és státuszhatás erősségére

2.1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

A disszertáció második fejezetében azt vizsgáltam, hogy milyen kapcsolatban van az étellel való elégedettség a relatív jövedelemmel, vagy más szóval az egyén szempontjából fontos referenciacsoport átlagjövedelmével.

A társadalomtudományokban a vonatkoztatási csoportok vagy referenciacsoportok szerepének vizsgálata hosszú időre tekint vissza (Duesenberry, 1949; Merton, 2002; Stouffer, 1949; Veblen, 1975). A szubjektív jólléttel foglalkozó empirikus tanulmányok között ennek megfelelően számottevő arányban találunk a relatív jövedelmi helyzet elégedettségre gyakorolt hatásával foglalkozókat.¹ Nem meglepő módon szinte mindegyikük arra az eredményre jutott, hogy a relatív jövedelmi helyzet alapvető szerepet játszik az elégedettség és boldogság alakulásában, sőt számos esetben az abszolút jövedelemnél is fontosabb tényező.

Az összefüggés iránya azonban egyes esetekben pozitív, más esetekben negatív. A látszólag ellentmondó eredmények Hirschman és Rothschild (1973) elméletéből kiindulva magyarázhatóak. Összességében az egyén saját helyzetének a referenciacsoport jövedelmével való összehasonlítása egyrészt csökkentheti az elégedettséget, mivel ha valaki azt látja, hogy mások jövedelme emelkedik, míg a magáé változatlan marad, kellemetlenül érzi magát, társadalmi státusza csökkenését érzékeli. Másrészt fennállhat egy ezzel ellentétes hatás is. A referenciacsoport anyagi helyzetének javulása információt szolgáltat a jövőbeni kilátásokról. Ha a releváns mások jövedelme emelkedik, számíthatok arra, hogy a közeljövőben a saját jövedelemem is emelkedni fog. Clark, Kristensen és Westergaard-Nielsen (2009) az első jelenségre státuszhatásként (*status effect*), a másodikra pedig információs ha-

---

¹ Ezekről pl. Senik (2005) és Clark–Frijters–Shields (2008) nyújtanak áttekintést.

tásként (*signal effect*) utal. A két hatás erősségétől függ, hogy a referenciacsoport jövedelmének hatása negatív vagy pozitív előjelű lesz-e.

Természetesen nem csak az egyének közti összehasonlítás hat az elégedettségre, hanem az intraperszonális időbeli változás (jövedelmi mobilitás) is meghatározza a boldogság mértékét, hiszen az egyének önmagukat saját múltbeli helyzetükhöz is mérik. Mind szociálpszichológiai (Redersdorff & Guimond, 2006), mind a szubjektív jólléttel foglalkozó empirikus vizsgálatok (Senik, 2009) is azt mutatják, hogy ez az időbeli összehasonlítás (a saját múltbeli helyzethez viszonyítás) gyakran jelentősebb hatású, mint egy adott időpontbeli saját helyzet más személyekkel való összevetése.

2.2. Adatok és módszerek

Az elemzéshez két adatbázist használtam fel: a TÁRKI Magyar Háztartás Panel 1993-as II. hullámát, illetve a TÁRKI 2005-ös Háztartás Monitor felmérését.²

Az elemzésekben használt függő változó a szubjektív jóllét volt: „Mennyire van megelégedve élete eddigi alakulásával, életpályájával? Ha egyáltalán nincs megelégedve, mondjon nullát, ha teljesen elégedett, adjon 10-est.” A jövedelmet a háztartás éves jövedelméből számított ekvivalens havi jövedelemmel ragadtam meg. A referenciacsoport jövedelmét pedig az ekvivalens jövedelem segítségével számítottam a következőképpen:

$$\hat{Y}_i = \frac{1}{N_{R_i}} \sum_{j \in R_i} Y_j,$$

ahol a bal oldalon az i -edik személyhez tartozó referenciacsoport jövedelme áll ($\hat{Y}_i$), ami minden olyan j személy ekvivalens jövedelmének (Y_j) átlagaként

---

² TÁRKI Magyar Háztartás Panel 1993 II. hullám. A magyarországi háztartások anyagi és munkaerő-piaci helyzete., Kutatásvezető: Tóth István György. TÁRKI Háztartás Monitor 2005. A magyarországi háztartások anyagi és munkaerő-piaci helyzete., Kutatásvezető: Szívós Péter, Tóth István György. Az adatbázisokat a TÁRKI Adatbank bocsátotta rendelkezésemre.

adódik, aki az i -edik személy jellemzői alapján meghatározott R_i referenciacsoportba tartozik. N_{R_i} az adott referencia-csoportba tartozó személyek száma.

A másokhoz viszonyított relatív jövedelem változóját a következőképpen számítottam:

$$Y_i^R = \frac{Y_i}{\bar{Y}_i},$$

ahol Y_i az i -edik személy ekvivalens jövedelme, $\hat{Y}_i$ pedig a referenciacsoport jövedelme. A relatív jövedelem változója tehát azt mutatja meg, hogy az egyén jövedelme mekkora a vonatkoztatási csoportba tartozó személyek átlagos jövedelméhez képest.

Egy egyén többféle viszonyítási pontot is használhat, több referenciacsoport-hoz is hasonlíthatja a jövedelmét, ami megnehezíti a hasonló elemzéseket készítő kutatók helyzetét. Clark és munkatársai (2008) arra mutatnak rá, hogy a szakirodalom gyakorlatilag egységes abban, hogy a kutatók az elemzésekben olyan referenciacsoportot definiálnak, amely a kérdezethez – valamilyen szempontok szerint – hasonló egyénekből áll, és csupán elvétve találni olyan elemzést, amikor a kérdezettek határozzák meg a saját referenciacsoportjukat. A referenciacsoport kialakítása tehát jellemzően kutatói döntés alapján történik: a kérdezettel való hasonlóságot gyakran a munka jellege, az életkor, az iskolai végzettség vagy a földrajzi elhelyezkedés (és ezek kombinációja) alapján határozzák meg.³

---

³ Mindemellett felvethető, hogy az egyének valóban érzékelik-e a referenciacsoport(ok) jövedelmét, tisztában vannak-e annak nagyságával. Nem létezik empirikus alátámasztása annak, hogy az emberek tisztában vannak például a hasonló életkorú és iskolai végzettségű egyének átlagos jövedelmével, azonban a szűkebb és tágabb környezetükből származó információ alapján minden bizonnyal rendelkeznek valamilyen (adott esetben nem teljesen pontos) képpel. Az elemzés szempontjából vizsgálva a kérdés annyiban jelentős, hogy a referenciacsoport jövedelme összefügg-e az elégedettséggel. Amennyiben igen, úgy feltételezhető – és a kutatói gyakorlatban általánosan feltételezett is –, hogy a (pontosan vagy pontatlanul) becsült referenciajövedelem hatásáról van szó.

A fő kutatási kérdés megválaszolásához a vonatkoztatási csoportot a következőképpen határoztam meg:

1. A kérdezett életkora, iskolai végzettsége és lakhelye szerint. Ehhez az életkor alapján 5 csoportba soroltam az egyes személyeket, a legmagasabb iskolai végzettség szerint 4 kategóriát alakítottam ki, valamint a lakhely szerint a 7 magyar régiót 4 csoportba vontam össze.

Annak érdekében, hogy megvizsgálhassam a referenciacsoport kialakításának hatását a relatív jövedelem becsült együtthatójára, azaz azt, hogy miként befolyásolja a referenciajövedelem becsült együtthatójának értékét az összehasonlítás alapjául szolgáló csoport összetétele, további négy vonatkoztatási csoportot alakítottam ki:

2. A kérdezett életkora ± 3 év.
3. A kérdezett életkora ± 5 év.
4. A kérdezettel azonos megyében élők.
5. A kérdezettel azonos régióban élők.

A fő elemzéseknél az 1. vonatkoztatási csoportot használtam, a referenciacsoport összetételének hatásának vizsgálatakor pedig a további négy referenciacsoport esetében kapott eredményeket vettem össze a fő elemzés eredményeivel. Az ötféle referenciacsoport segítségével azt próbáltam elérni, hogy olyan vonatkoztatási csoportok álljanak rendelkezésemre, amelyek egyfelől gyakran használatosak a szakirodalomban, másfelől pedig alapvetően különböznek a kérdezett és a referenciacsoport közti társadalmi távolság tekintetében.

Az életkor, iskolai végzettség és lakóhely együttese alapján képzett referenciacsoportokhoz képest az életkor alapján képzett vonatkoztatási csoportok sokkal kevésbé feleltethetők meg a kérdezettel azonos társadalmi helyzetű személyek halmazának, mivel mind a területi, mind a végzettségi dimenzió hiányzik belőlük. Feltételezésem szerint a földrajzi közelségen alapuló vonatkoztatási csoportok inkább jelenítik meg az azonos társadalmi státusú személyeket, mivel a lakóhely – az életkorhoz képest egyértelműen – egyéni választás kérdése. Mindezek mellett az

azonos elven képzett (pl. életkor alapján) vonatkoztatási csoportok közti összehasonlítás a referenciacsoport méretének az információs és státuszhatásra gyakorolt hatásának megismerését hivatottak segíteni.

A saját múltbeli jövedelem figyelembevételéhez a következő kérdésre adott válaszokat használtam: „Kérem, mondja meg, hogy az elmúlt 12 hónapban hogyan alakult az Ön családjának anyagi helyzete? 1 – jelentősen romlott, 2 – romlott, 3 – nem változott, 4 – javult, 5 – jelentősen javult.” Mivel mind 1993-ban, mind 2005-ben alig néhányan válaszolták azt, hogy jelentősen javult az anyagi helyzetük, ezért a javult és jelentősen javult válaszlehetőségeket összevontam.

Az elemzéseket a legkisebb négyzetek módszerét alkalmazó lineáris regressziós modellekkel végeztem. A becslt regresszió így a következő formát öltötte:

$$S_i = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y_i) + \beta_2 \ln\left(\frac{Y_i}{\hat{Y}_i}\right) + \beta_3 D_i + \beta_4 \mathbf{X} + \varepsilon_i,$$

ahol S_i az i -edik személy léttel való elégedettsége, Y_i az adott személy ekvivalens jövedelme, $\hat{Y}_i$ pedig a referenciacsoport jövedelme. D_i a kérdezést megelőző évhez képest az anyagi helyzet változását mutató dummy változókat jelenti, $\mathbf{X}$ az egyéb személyes jellemzők vektora, ε_i pedig a hibatag. Azaz az léttel való elégedettség és az ekvivalens jövedelem kapcsolatát β_1 együtttható mutatja, a másokhoz viszonyított relatív jövedelem hatását pedig β_2 együtttható jeleníti meg. Utóbbi pozitív értéke azt jelenti, hogy minél magasabb a saját jövedelem mások jövedelméhez viszonyított értéke, annál elégedettebb valaki, azaz a státuszhatás dominál, hiszen a referenciacsoport jövedelmének növekedése – a saját jövedelem értékének változatlansága mellett – csökkenti a relatív jövedelmet. Negatív értéke pedig az információs hatás erőteljes jelenlétére utal: minél magasabb mások jövedelme a saját jövedelemhez képest, annál nagyobb a kért szubjektív jólléte. A vizsgált két időpontra vonatkozóan külön regressziós modelleket futtattam.

2.3. Eredmények

A relatív jövedelem értékének növekedése, ami a saját jövedelem állandósága mellett a vonatkoztatási csoport jövedelmének csökkenését jelenti, mindkét időpontban alacsonyabb elégedettséggel jár. Másként fogalmazva: az összehasonlítás alapjául szolgáló személyek magasabb jövedelme az egyén magasabb elégedettségével párosul, azaz az információs hatás dominál a státuszhatás felett. A relatív jövedelem együtthatójára vonatkozó becslés a két időpontban statisztikai értelemben nem különbözik egymástól, ami ellentmond az előzetes várakozásomnak.

A legvalószínűbb magyarázat erre, hogy bár a gazdasági és társadalmi környezetet és jövőt illető bizonytalanság csökkenéséből fakadóan mások jövedelme már kevésbé tölthette be az információforrás szerepét, mivel kevésbé lehetett szükség ilyesfajta fogódzókra, ezt a folyamatot ellensúlyozhatta a jövő pozitívabb megítélése, a mások jövedelmének utolérésébe vetett bizalom növekedése, ami az információs hatás fokozódásához vezethetett. További magyarázat lehet az állami szférában foglalkoztatottak arányának csökkenése, hiszen körükben a kiszámíthatóbb jövedelemváltozások miatt mások jövedelme kevésbé tekinthető információhordozónak. Ezen folyamatok összességének eredményeképpen nem mutatkozik változás a referenciacsoport jövedelmének hatásában 1993 és 2005 között.

Az eredmények szerint a saját (egy évvel) korábbi anyagi helyzethez való viszonyítás is alapvető meghatározója az elégedettségnek. A jövedelem (érezelt) csökkenésének a hatása nagyobb, mint az (érezelt) emelkedésének a hatása, ami konzisztens a veszteségkerülő magatartással (Kahneman, Knetsch, & Thaler, 1991; Tversky & Kahneman, 1991).

Eredményeim közül a legfontosabb az, hogy a referenciacsoport jövedelmének hatása – és ennek következtében a relatív jövedelem együtthatójára vonatkozó becslés is – erősen függ az összehasonlítás alapjául szolgáló csoport összetételétől. Az azonos társadalmi helyzetűekkel történő összehasonlítás esetében az információs hatás dominál a státuszhatás felett, ugyanakkor az egyén és a referenciacsoport

közi társadalmi távolság növekedésével párhuzamosan az információk hatás veszít erejéből, és a releváns mások jövedelmének növekedése erőteljesebb szubjektív státuszvesztéssel jár együtt. Az életkor, iskolai végzettség és lakóhely alapján képzett referenciacsoport jövedelmének növekedése pozitív, a megyében és a régióban élők jövedelmének inkább negatív, míg az azonos életkorúak anyagi helyzetének javulása erősen negatív hatással van az elégedettségre, aminek oka a társadalmi helyzet hasonlóságának csökkenése.

Egy másik lehetséges magyarázat szerint a saját helyzet értékelésekor korlátozott mértékű információ feldolgozására van lehetőség, ami felértékeli a figyelemfelkeltő, kiugró jelenségeket (így például a gazdagságot). A szélesebb kört felölő referenciacsoportokban ennek megfelelően könnyebb kiemelkedően gazdag embereket találni, ami a státuszhatás következtében az elégedettség csökkenését eredményezi.

3. Kultúra és szubjektív jóllét: egy természetes kísérlet eredményei

3.1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

A szubjektív jólléttel foglalkozó kutatások túlnyomó többsége a szociodemográfiai, gazdasági és politikai tényezők hatását vizsgálja. Az irodalom egy kisebb, de növekvő szelete viszont azt elemzi, hogy a kultúra hogyan korrelál, illetve hogyan befolyásolja az egyének szubjektív jóllétét (Diener, 2009; Diener & Suh, 2000; Knoop & Delle Fave, 2013; Oishi, 2010; Suh & Koo, 2008).

Ezek az elemzések két módszertani kihívással terheltek: az oksági kapcsolat irányának bizonytalanságával és a kihagyott változók problémájával. A kulturális hatások vizsgálata során az egyik fő nehézség, hogy az oksági kapcsolat lehet fordított vagy kétirányú is: a kulturális változók is hathatnak a jóllétre, ugyanakkor a jóllét is befolyásolhatja a kulturális tényezőket. A másik kihívást az okozza, hogy a kultúra és a környezet nem független egymástól, ezért nehéz vagy egyenesen lehetetlen elkülöníteni a kulturális hatásokat egy ország társadalmi, gazdasági, intézmé-

nyi jellemzőinek a hatásától. Keresztmetszeti adatok esetében a kutató nem tud minden releváns (az elégedettséggel és a kultúrával egyaránt összefüggő) változót szerepeltetni a modellben, így nem lehet eldönteni, hogy a kulturális változók vagy a kihagyott környezeti változók magyarázzák a megfigyelt eltéréseket. Panel- vagy idősoros adatokat használva a kutatók képesek az időben állandó tényezőkre kontrollálni, ugyanakkor ebben az esetben az okoz nehézséget, hogy az értékek, vélekedések időben meglehetősen stabilak, ezért nehéz olyan változókat megfigyelni, amelyek szóródása elég nagy ahhoz, hogy az értékek, vélekedések (tágabban fogalmazva a kultúra) változásának hatását vizsgálják.

Ennek a fejezetnek a célja az étellel való elégedettség kulturális meghatározottságának vizsgálata volt a nemzetközi migráció természetes kísérletként való felhasználásával. A fő kutatási kérdésem az volt, hogy a kultúra befolyásolja-e az étellel való elégedettséget.

A kultúrát egyfelől meglehetősen általánosan, másfelől meglehetősen szűken értelmeztem: olyan értékek, vélekedések, attitűdök és normák együtteseként, amelyek öröklődnek a generációk között (Guiso, Sapienza, & Zingales, 2006). Tehát a kultúra fogalma – ebben az értelmezésben – azokat a belső tényezőket (értékeket, vélekedéseket, attitűdöket, normákat) ragadja meg, amelyek egy egyén „kulturális örökségét” alkotják, de kizárja a tárgyi kultúrát, valamint a gazdaságot, a politikát és a társadalmi struktúra egyéb intézményeit.

A fejezetben használt módszert „epidemiológiai szemléletnek vagy megközelítésnek” (*epidemiological approach*) nevezik, és lehetővé teszi a kulturális hatások és a környezeti hatások egymástól való elválasztását, valamint a fordított okság problémája is kiküszöbölhető vele (Fernández, 2011). A módszer fő újdonsága, hogy migránsok adatait használja a kultúra a különböző tényezőkre való hatásának vizsgálatához. Egy migránsokból álló minta, valamint a vélekedések, értékek, normák, azaz a kultúra gazdasági, társadalmi és intézményi tényezőkhöz viszonyított „hordozhatósága” (Fernández & Fogli, 2009) együtt hasznos megoldást jelentenek a szakirodalom fent jelzett problémáira. A nemzetközi migráció abban az értele-

ben természetes kísérletnek tekinthető, hogy a migránsok eltérő kultúrájú országokból érkeznek, ugyanakkor a lakóhelyi országukban a többi migránssal azonos társadalmi, gazdasági, intézményi, politikai és jogi környezetben élnek.

Mivel egy meghatározott országban az azonos gazdasági és társadalmi jellemzőkkel rendelkező migránsok csak a kulturális háttérükben különböznek, ezért amennyiben az elégedettségük eltérő, az a kulturális háttérük hatásaként értelmezhető. A kutatási kérdésem egészen pontosan tehát a következő volt: egy adott lakóhelyi országban azok a migránsok, akik olyan országból származnak, ahol magas(abb) az átlagos étellel való elégedettség, elégedettebbek-e az életükkel, mint azok a migránsok, akik olyan országból származnak, ahol alacsony(abb) az átlagos étellel való elégedettség. Másként megfogalmazva azt vizsgáltam, hogy a születési országbeli átlagos étellel való elégedettség pozitív kapcsolatban áll-e a migránsok elégedettségével. Ugyan a születési országbeli átlagos elégedettség környezeti (azaz társadalmi, gazdasági, intézmény és politikai) tényezők és kulturális tényezők is meghatározzák, ésszerű feltételezés, hogy a születési ország környezeti változói nem befolyásolják érdemi módon a születési országtól távol, egy másik országban élő migránsok elégedettségét. Ennek megfelelően amennyiben a születésbeli ország átlagos elégedettsége és a migránsok elégedettsége között pozitív a kapcsolat, az a kulturális komponens hatásának tudható be, azaz bizonyítékot jelent arra, hogy a kultúra befolyásolja az egyének szubjektív jóllétét.

A szubjektív jóllét és a kultúra kapcsolatát vizsgálva csupán néhány tanulmány foglalkozott a migránsok elégedettsége és a származási országbeli elégedettség összefüggésével. Rice és Steele (2004) az amerikai adatokon alapuló eredményei szerint az amerikaiak jólléte pozitívan korrelál annak az országnak az átlagos jóllétével, ahonnan a felmenőik származnak⁴. Hét európai ország mintáját elemezve Senik (2011) arra a következtetésre jutott, hogy egy adott országban élés eltérően

---

⁴ A származási országot a következő kérdéssel határozták meg: „Melyik országából vagy a világ mely részéről érkeztek az ősei?” A kérdésben nem határozták meg, hogy milyen távoli ősökre gondoljon a kérdezt.

hat a migránsok és a helyiek (helyben születettek) elégedettségére, ami alapján arra következtet, hogy a franciák boldogtalansága és nemzetközi összehasonlításban az országok közötti boldogságbeli különbségek az eltérő mentális attitűdökkel, világlátással magyarázhatóak.

3.2. Adatok és módszerek

Ennek a fejezetnek a fő újdonsága az volt, hogy a kultúra jóllétre gyakorolt hatásának vizsgálatát olyan jól megalapozott módszertannal végeztem el, amely képes elkerülni a fordított okság problémáját. A fejezet másik újdonsága a lakóhelyi és születési országok széleskörű mintája adja. A *European Social Survey* első öt hullámának segítségével (2002-2010) 34 országból áll rendelkezésre információ. Az elemzéseknél csak azok a migránsok (olyan a válaszadók, akik nem abban az országban születtek, ahol az adatfelvétel történt) szerepeltek a mintában, akik valamelyik másik ESS országban születtek. Az elemzett minta meglehetősen heterogén volt: a lehetséges 1122 migrációs útból (34×33 ország) 566 valósult meg, azaz a lehetséges utak 50,45 százalékát reprezentálja legalább egy migráns.

A születési országbeli átlagos étellel való elégedettség hatását a migránsok étellel való elégedettségére a következő OLS regresszióval becsültem:

$$S_i = \beta_0 + \beta_1 \bar{S}_k + \beta_2 X_i + \delta_r + \lambda_t + \varepsilon_i,$$

ahol S_i az i -edik migráns étellel való elégedettsége, $\bar{S}_k$ a k -adik születési országbeli átlagos étellel való elégedettség (azé a születési országé, ahol az i -edik migráns született), X_i pedig a kontrollváltozók (az i -edik migráns egyéni társadalmi, gazdasági jellemzőinek) vektora.⁵ Az egyenletben szerepelnek továbbá az

---

⁵ A regressziós egyenletben a szakirodalomban általánosan használat kontrollváltozók szerepeltek: életkor, az életkor négyzete, a válaszadó neme, iskolai végzettsége (az ISCED klasszifikációjának megfelelően), a kérdezett partnerrel él-e, munkaerő-piaci státus, településtípus, egészségügyi korlátozottság (a mindennapi tevékenységét gátolja-e betegség, rokkantság vagy mentális probléma), a háztartás nettó összjövedelme logaritmikus formában, relatív jövedelem (a háztartás jövedelmének az ország átlagjövedelméhez viszonyított aránya) és a háztartás nagysága.

egyes országok nem megfigyelt, időben állandó jellemzőire kontrollálandó dummy változók a lakóhelyi országra (δ_r), valamint a minden országra egyaránt jellemző időbeli trendekre kontrollálandó dummy változók az egyes adatfelvételi hullámokra (λ_t). Végül az egyenlet tartalmazza a szokásos hibatagot is (ε_i). Mivel az elemzés szempontjából releváns változó a születési országok szintjén szóródik, születési országok szerint klaszterezett standard hibákat számoltam.

A szubjektív jóllétet az életminőség kognitív értékelésével mértem egy egy itemes, 11 fokú skálát használó kérdés segítségével: „Mindent összevetve mennyire elégedett mostani életével?” Ezt a változót használva az egyes országok „állandó” vagy „jellemző” elégedettségét próbáltam megragadni, ami nem torzított az ideiglenes események, átmenteti sokkok által. Ezt a következőképpen tettem: először adatfelvételi hullámonként és országonként kiszámoltam az adott országban születettek átlagos étellel való elégedettségét, majd országonként átlagoltam az öt hullám átlagos elégedettségét. Ez a változó szerepelt a modellben az engem leginkább érdeklő magyarázó változóként, a születési országbeli átlagos elégedettségként.

Mivel a becsült regressziós egyenletben szerepelnek a nem megfigyelt, időben állandó országspecifikus hatásokat kiszűrő dummy változók, ezért $\bar{S}_k$ becsült koefficiense a következőképpen interpretálható: vajon egy adott lakóhelyi országban A migráns, aki olyan országból érkezett, ahol magas(abb) a átlagos étellel való elégedettség, elégedettebb-e az életével, mint a vele azonos egyéni jellemzőkkel bíró B migráns, aki olyan országból érkezett, ahol alacsony(abb) az átlagos étellel való elégedettség. Mivel azonos országban, így azonos (társadalmi, gazdasági, jogi, politikai stb.) környezetben élnek, és mivel az egyéni kontrollváltozókkal kiszűröm az elégedettséget leginkább meghatározó változók hatását, az egyetlen különbség a két migráns között a generációk között átörökitett értékek, vélekedések, attitűdök és normák együtteseként meghatározott kulturális háttérük. Ennek megfelelően amennyiben β_1 becsült értéke pozitív és szignifikáns, azt a kulturális tényezők étellel való elégedettségre gyakorolt hatásaként értelmezhetjük.

3.3. Eredmények

A születési országbeli elégedettség koefficiense pozitív és 1 százalékos szinten szignifikáns volt: a születési országbeli átlagos elégedettség 1 ponttal történő növekedése a migránsok körében 0,283 ponttal magasabb elégedettséggel párosul. Azaz egy adott lakóhelyi országban azok a migránsok, akik olyan születési országból érkeztek, ahol magas az átlagos elégedettség, *ceteris paribus* elégedettebbek, mint azok a migránsok, ahol olyan születési országból érkeztek, ahol alacsonyabb az átlagos elégedettség. Az eredmény robusztus az egyéni szintű kontrollváltozók körének a bővítésére, a születési, valamint a lakóhelyi ország gazdasági és társadalmi jellemzőire való kontrollálásra, továbbá az elemzett minta módosítására is.

A születési országbeli elégedettség egy szórásnyi növekedése akkora elégedettség növekedéssel jár, ami megfelel a házasság vagy partnerkapcsolat hatásának 70 százalékának, a munkanélküliség hatásának 25-33 százalékának, vagy a városban lakás 140 százalékának. Sőt, azonos országban és azonos társadalmi, gazdasági jellemzőkkel bíró migránsok esetében két olyan migráns élettél való elégedettségének különbsége, akik közül az egyik a legelégedetlenebb országból (Ukrajnából), a másik pedig a második legelégedettebb országból (Dániából) származik, 1,13 pont, ami kizárólag az eltérő kulturális háttérüknek tulajdonítható. Mindez azt jelenti, hogy a kultúra (az átörökölt értékek, vélekedések, normák, amiket a migránsok is „magukkal visznek”) nem csak statisztikai, hanem társadalmi értelemben is jelentős meghatározója a szubjektív jóllétnek.

Az eredményeknek a kultúra hatásaként történő interpretációját azok a további elemzések is alátámasztották, amelyek szerint a születési országbeli elégedettség hatása erősebb azon migránsok körében, akik erősebben kötődnek a születési országuk kultúrájához. A lakóhelyi országukban rövidebb ideje élő migránsok, a lakóhelyi országukba 25 éves koruk után érkező migránsok, a lakóhelyi országuk állampolgárságával nem rendelkező migránsok, valamint az otthon a leggyakrabban nem a lakóhelyi országuk hivatalos nyelvét használó migránsok körében erő-

sebb a születési országbeli elégedettség hatása. Azokban az országokban, ahol magasabb a bevándorló lakosság aránya, valamint az országokban, ahol a migránsok racionális vagy várt viselkedése nem az asszimiláció, szintén erősebb a születési országbeli elégedettség hatása. Másodgenerációs migránsok mintáját használva azt is bemutattam, hogy ez a hatás generációkon keresztül érvényesül.

Az eredményekből levonható legfontosabb következtetés, hogy – a külső gazdasági, társadalmi és intézményi tényezők mellett – a szubjektív jóllétet belső kulturális tényezők is meghatározzák, így az egyes államok között megfigyelhető elégedettségbeli különbségek magyarázatokor a kultúrát nem lehet elhanyagolni: bizonyos része ezeknek a különbségeknek az értékek, normák, vélekedések és attitűd eltéréseivel magyarázható.

4. A partnerek közötti jövedelem-eloszlás és a szubjektív jóllét kapcsolata

4.1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

Európai összehasonlításban Magyarországon viszonylag erősek a tradicionális értékek és a hagyományos nemi szerepek elfogadása (Lück, 2005; Pongrácz, 2006; Takács, 2008). Mindemelllett ezek tradicionális nemi szerepfelfogások és a gazdasági, társadalmi realitás ellentmondásban vannak egymással, és annak ellenére, hogy a férfiak elsődleges kenyérkereső szerepe a preferált állapot, a nők szerepe a család megélhetésének biztosításában mégis egyre jelentősebb.⁶

Ebben a fejezetben magyar országos mintán vizsgáltam, hogy a házastársak és élettársak közti jövedelem-eloszlás (a nő jövedelmének a partneréhez viszonyított aránya) hogyan befolyásolja a nő, illetve a férfi szubjektív jóllétét, valamint

---

⁶ 1996 és 2012 között a 25-59 éves nők és férfiak aktivitási egyenlőtlensége csökkent: a nők és a férfiak aktivitási rátájának hányadosa 0,75-ről 0,85-ra nőtt. 1950 és 2010 között a nők és férfiak iskolai végzettsége közötti egyenlőtlenség eltűnt: az előbbi időpontban a felsőfokú végzettségű nők aránya 0,16-e volt a férfiakénak, 2010-ben a felsőfokú végzettségű nők aránya már meghaladta a felsőfokú végzettségű férfiakét.

hogy a két változó kapcsolatát mennyiben módosítják a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök.

A rokonok, és különösen a házas-/élettárs mint viszonyítási pont mindaddig kisebb figyelmet kapott a szubjektív jóllét kutatásában. Az elemzések egyik csoportja az anyagi helyzettel való elégedettséget (*financial satisfaction*) vizsgálta (Ahn, Ateca-Amestoy, & Ugidos, 2014; Bonke, 2008; Bonke & Browning, 2009), a másik csoportja elsősorban a házasság értékelését, a házassággal kapcsolatos boldogságot (*marital happiness*) (Bertrand, Pan, & Kamenica, 2013; Furdyna, Tucker, & James, 2008; Rogers & DeBoer, 2001; Zhang & Tsang, 2012).

4.2. Adatok és módszerek

Az elemzéshez a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének „Életünk Fordulópontjai” kutatásának második hullámát használtam. Az alapsokaságot a 2001-ben 18-75 éves magyar állampolgárok alkották. A hiányzó elégedettség- és jövedelmváltozók miatt a kiinduló minta elemszáma 8012 fő volt.

A szubjektív jóllétet az életminőséget átfogó módon, tizenegy fokú skálán értékelő kérdés segítségével mértem: „Mennyire van megelégedve élete eddigi alakulásával?” A kérdezett, a partnere és a háztartás havi jövedelmét egyaránt egy-egy kérdéssel mérte a kérdőív: „Átlagosan mennyi az Ön havi nettó jövedelme?”, „Átlagosan mennyi az Ön házastársának/élettársának havi, nettó jövedelme?”, „Beleértve az Ön jövedelmét is, mennyi az Önök háztartásának átlagos havi (nettó) össz-jövedelme?”.

Az elemzésben a jövedelem-eloszlást a nő jövedelmének a partnerével közös jövedelemhez viszonyított arányával ragadtam meg:

$$R_i = \frac{I_i^N}{I_i^N + I_i^F},$$

ahol I_i^N a pár női tagjának az átlagos havi nettó jövedelme, I_i^F pedig a pár férfi tagjának átlagos havi nettó jövedelme.

Az étellel való elégedettséget lineáris (OLS) regresszióval becsültem a következőképpen:

$$S_i = \beta_0 + \beta_1 R_i N_i^{N\acute{O}} + \beta_2 R_i N_i^{FFI} + \beta_3 \ln(I_i^H) N_i^{N\acute{O}} + \beta_4 \ln(I_i^H) N_i^{FFI} + \beta_5 \mathbf{X}_i + \varepsilon_i,$$

ahol S_i az i -edik egyén étellel való elégedettsége, R_i a nő jövedelmének az aránya, I_i^H az ekvivalens jövedelem, $N_i^{N\acute{O}}$ indikátorváltozó (dummy változó) a nőkre (az értéke 1, ha a kérdezett nő, 0, ha a kérdezett férfi), N_i^{FFI} indikátorváltozó (dummy változó) a férfiakra (az értéke 1, ha a kérdezett férfi, 0, ha a kérdezett nő), $\mathbf{X}_i$ pedig a kontrollváltozók vektora. A modellben tehát nem szerepel a nő jövedelmi aránya főhatásként, helyette két interakciós tag szerepel a nő és a férfi dummy-val. A becsült együtthatók így a nő jövedelmi arányának hatását mutatják a nők, illetve a férfiak között.

Elemzésem fókuszpontjában β_1 és β_2 állnak, melyek azt mutatják meg, hogy milyen kapcsolatban van a nő jövedelmének aránya és az étellel való elégedettséggel a nők és a férfiak között. Amennyiben β_1 vagy β_2 negatív, akkor *ceteris paribus* a nő jövedelmének növekedésével a kérdezett nő vagy férfi elégedettsége csökken, míg pozitív együttható esetén ezzel ellentétes a hatás.

Előzetes feltételezésem szerint a partnerek közti jövedelem-eloszlás és az elégedettség közti kapcsolatot az elvárt nemi szerepeknek való megfelelés sikeressége határozza meg. A hagyományos nemi szerepek szerint a férfi az elsődleges kenyérkereső, ezért amennyiben a jövedelem-eloszlás nem felel meg ennek az elvárásnak, alacsonyabb lehet partnerek szubjektív jólléte. Ebben az esetben tehát $\beta_1 < 0$ és $\beta_2 < 0$, mivel minél nagyobb mértékben járul hozzá a nő a háztartás megélhetésének biztosításához, annál inkább konfliktus áll fent a partnerek közti elvárt és a tényleges jövedelem-eloszlás között.

Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a nő jövedelmi arányát mérő változó a háztartás anyagi helyzetével is összefügghet, továbbá a háztartástagok munkavállalással kapcsolatos döntései és lehetőségei is meghatározhatják. Mind-

ezek pedig közvetlen kapcsolatban állhatnak a szubjektív jólléttel. Ennek megfelelően az ekvivalens jövedelmen túl egy sor olyan változót szerepeltettem kontrollváltozóként, amelyek a nő jövedelmi arányával, és az étellel való elégedettséggel egyaránt összefügghetnek.⁷

A háztartás, a partner és a kapcsolat jellemzőit kontroll alatt tartva a nő jövedelmének arányát mérő változó információt szolgáltat a két fél jövedelmének nagyságáról is. Így figyelembe kell venni, hogy β_1 és β_2 együttható értékében az egyéni jövedelmi szint és az elégedettség közti összefüggés is megjelenhet – elsősorban a munka megbecsültségének érzésén, általánosságban a munkával való elégedettségén keresztül. Ez azt jelenti, hogy a munka megbecsültségének érzésére, a munkával való elégedettségre való kontrollálás nélkül a nemi szerepfelfogásból fakadó hatás a nők körében pozitív irányba, a férfiak körében negatív irányba torzulhat. Elkerülendő ezt a torzítást, a modellekben a kontrollváltozók között a munkával való elégedettséget is szerepeltettem.

A fentiek miatt a modellekben a részletes egyéni, partneri, háztartási és kapcsolati jellemzőkre való kontrollálásnak köszönhetően β_1 és β_2 együtthatók becslött értékében csupán a partnerek közti jövedelem-eloszlással kapcsolatos elvárások jelennek meg.

4.3. Eredmények

Az eredményeim szerint a jövedelmi arányának növekedése nem csak a férfiak, hanem a nők között is az étellel való elégedettség csökkenésével jár együtt (a

---

⁷ A kérdezett munkaerő-piaci státusát; egészségi állapotát; a kérdezést megelőző héten ledolgozott munkaórák számát; a partner munkaerő-piaci státusát; a partner egészségi állapotát; a partner kérdezést megelőző héten ledolgozott munkaóráinak számát; a 18 év alatti háztartástagok számát; a felnőtt háztartástagok számát; van-e olyan további háztartástag, akit egészségi probléma vagy betegség gátol; azt, hogy a megelőző 12 hónapban előfordult-e, hogy nem tudták befizetni a rezsiköltséget; a lakás méretét. A fentiekén túl további kontrollváltozóként szerepeltek: a kérdezett neme, életkora és életkorának négyzete; iskolai végzettsége; a lakóhely településtípusa; a lakóhely régiója; a kapcsolat típusa (házasság vagy élettársi viszony); a partner életkora és életkorának négyzete; a partner iskolai végzettsége

nők esetében $-0,460$, a férfiak esetében $-0,735$ a becsült együttható), ami összhangban van a más tradicionálisabb nemi szerepattitűdökkel rendelkező országokban tapasztaltakkal (Ahn et al., 2014; Zhang & Tsang, 2012). A nő jövedelmi arányának növekedése a férfi tradicionális, elsődleges kenyérkeresői szerepét szerepet kérdőjelezi meg, ami a szubjektív jóllét csökkenését eredményezi.

Felmerülhet, hogy valamilyen kihagyott változó felelős – legalább részlegesen – az eredményekért. Ezt a feltételezést a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök elemzésbe való bevonásával zártam ki. Elemzésemben bemutattam, hogy a nő jövedelmi aránya és az elégedettség közti negatív összefüggés elsősorban a tradicionális nemi szerepeket elfogadók esetében érvényesül. Ezzel szemben az egalitárius szerepfelfogású férfiak és nők, valamint az átlagos nemi szerepattitűdökkel rendelkező nők esetében nincs kapcsolat a partnerhez viszonyított jövedelmi arány és az elégedettség között.

5. Irodalom

- Ahn, N., Ateca-Amestoy, V., & Ugidos, A. (2014). Financial Satisfaction from an Intra-Household Perspective. *Journal of Happiness Studies*, 15(5), 1109–1123. <http://doi.org/10.1007/s10902-013-9466-3>
- Bertrand, M., Pan, J., & Kamenica, E. (2013). Gender Identity and Relative Income within Households. *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No. 19023.
- Bonke, J. (2008). Income distribution and financial satisfaction between spouses in Europe. *Journal of Socio-Economics*, 37(6), 2291–2303. <http://doi.org/10.1016/j.soc.2007.12.006>
- Bonke, J., & Browning, M. (2009). The distribution of financial well-being and income within the household. *Review of Economics of the Household*, 7(1), 31–42. <http://doi.org/10.1007/s11150-008-9044-3>
- Clark, A. E., Frijters, P., & Shields, M. A. (2008). Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95–144. <http://doi.org/10.1257/jel.46.1.95>
- Clark, A. E., Kristensen, N., & Westergaard-Nielsen, N. (2009). Job Satisfaction and Co-worker Wages: Status or Signal? *The Economic Journal*, 119(536), 430–447. <http://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02236.x>
- Diener, E. (2009). *Culture and Well-Being: The Collected Works of Ed Diener*. New York: Springer.
- Diener, E., & Suh, E. M. (2000). *Culture and Subjective Well-Being*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Duesenberry, J. S. (1949). *Income, saving, and the theory of consumer behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fernández, R. (2011). Does Culture Matter? In J. Benhabib, A. Bisin, & M. O. Jackson (Eds.), *Handbook of Social Economics* (Vol. Volume 1, pp. 481–510). North-Holland.
- Fernández, R., & Fogli, A. (2009). Culture: An Empirical Investigation of Beliefs, Work, and Fertility. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 1(1), 146–77. <http://doi.org/10.1257/mac.1.1.146>

- Furdyna, H. E., Tucker, M. B., & James, A. D. (2008). Relative Spousal Earnings and Marital Happiness Among African American and White Women. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 332–344. <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00485.x>
- Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2006). Does Culture Affect Economic Outcomes? *Journal of Economic Perspectives*, 20(2), 23–48. <http://doi.org/10.1257/jep.20.2.23>
- Hirschman, A. O., & Rothschild, M. (1973). The Changing Tolerance for Income Inequality in the Course of Economic Development. *Quarterly Journal of Economics*, 87(4), 544–566. <http://doi.org/10.2307/1882024>
- Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, R. H. (1991). Anomalies: The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 193–206. <http://doi.org/10.2307/1942711>
- Knoop, H. H., & Delle Fave, A. (2013). *Well-Being and Cultures. Perspectives from Positive Psychology*. Dordrecht, NL: Springer.
- Lück, D. (2005). Cross-national Comparison of Gender Role Attitudes and their Impact on Women's Life Courses. *Globalife-Working-Paper*, No. 67.
- Merton, R. K. (2002). *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Budapest: Osiris.
- Oishi, S. (2010). Culture and Well-Being: Conceptual and Methodological Issues. In E. Diener, J. F. Helliwell, & D. Kahneman (Eds.), *International Differences in Well-Being* (pp. 34–69). New York: Oxford University Press.
- Pongrácz, M. (2006). Opinions on Gender Roles. Findings of an International Comparative Study. In I. Nagy, M. Pongrácz, & I. G. Tóth (Eds.), *Changing Roles: Report on the Situation of Women and Men in Hungary 2005* (pp. 71–84). Budapest: TARKI Social Research Institute.
- Redersdorff, S., & Guimond, S. (2006). Comparing oneself over time: the temporal dimension in social comparison. In *Social Comparison and Social Psychology: Understanding Cognition, Intergroup Relations, and Culture* (pp. 76–96). New York: Cambridge University Press.
- Rice, T. W., & Steele, B. J. (2004). Subjective Well-Being and Culture Across Time and Space. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(6), 633–647. <http://doi.org/10.1177/0022022104270107>
- Rogers, S. J., & DeBoer, D. D. (2001). Changes in Wives' Income: Effects on Marital Happiness, Psychological Well-Being, and the Risk of Divorce. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), 458–472. <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00458.x>
- Senik, C. (2005). Income distribution and well-being: what can we learn from subjective data? *Journal of Economic Surveys*, 19(1), 43–63. <http://doi.org/10.1111/j.0950-0804.2005.00238.x>
- Senik, C. (2009). Direct evidence on income comparisons and their welfare effects. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 72(1), 408–424. <http://doi.org/10.1016/j.jebo.2009.04.019>
- Senik, C. (2011). The French Unhappiness Puzzle: the Cultural Dimension of Happiness. *Paris School of Economics Working Paper*, No. 2011 - 34 (version 3). Retrieved from <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00628837>
- Stouffer, S. A. (1949). *The American soldier* (Vols. 1–2). Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Suh, E. M., & Koo, J. (2008). Comparing Subjective Well-Being across Cultures and Nations. The “What” and “Why” Questions. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The Science of Subjective Well-Being* (pp. 414–427). New York: The Guilford Press.
- Takács, J. (2008). “Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna...” Férfiak és nők otthoni munkamegosztása európai összehasonlításban. *Esély*, 19(6), 51–73.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1991). Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model. *Quarterly Journal of Economics*, 106(4), 1039–1061. <http://doi.org/10.2307/2937956>
- Veblen, T. (1975). *A dologtalan osztály elmélete*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Veenhoven, R., & Ehrhardt, J. (1995). The Cross-National Pattern of Happiness: Test of Predictions Implied in Three Theories of Happiness. *Social Indicators Research*, 34(1), 33–68. <http://doi.org/10.1007/BF01078967>
- Zhang, H., & Tsang, S. K. M. (2012). Relative Income and Marital Happiness Among Urban Chinese Women: The Moderating Role of Personal Commitment. *Journal of Happiness Studies*, 14(5), 1575–1584. <http://doi.org/10.1007/s10902-012-9396-5>

6. A témában végzett publikációs tevékenység

Folyóirat cikkek:

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás (2011): Elégedettség és relatív jövedelem: a referencia-csoport összetételének hatása az információs és státuszhatás erősségére. *Szociológiai Szemle*, 21(3), 83-106.

Hajdu Tamás – Hajdu Gábor (2011): A hasznosság és a relatív jövedelem kapcsolatának vizsgálata magyar adatok segítségével. *Közgazdasági Szemle*, 58(1), 56-73.

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás (2015): The Impact of Culture on Well-Being: Evidence from a Natural Experiment. *Journal of Happiness Studies*,
<http://dx.doi.org/10.1007/s10902-015-9633-9>

Könyvfejezet:

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás (2011): A szubjektív jól-lét kulturális meghatározottsága. In: Dupcsik Cs. – Kovách I. – P. Tóth T. – Takács J. (szerk.): *Nézőpontok. Fiatal kutatók tanulmányai*. Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet, 35-53.

Konferencia előadások:

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás: Intra-couple income distribution and subjective well-being: the moderating effect of gender norms. Sustaining Quality of Life across the Globe, The XII. Quality of Life Conference. 2014. szeptember 15-18., Berlin, Németország.

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás: Amikor a „gyengébbik nem” többet keres: A partnerek közötti jövedelem-eloszlás és a szubjektív jóllét kapcsolata. Kulcskérdések a társadalomkutatásban 4.: "Erő és erőtlenség". 2014. április 3-4., Budapest, ELTE TÁTK.

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás: Culture and subjective well-being. 11th Conference of the International Society for Quality-of-Life Studies (ISQOLS): „Discovering new Frontiers in Quality of Life Research”, 2012. november 1-4., Velence, Olaszország.

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás: Átörökített értékek és szubjektív jóllét. Kulcskérdések a társadalomkutatásban: Kánon és apokrif, 2012. május 25., Budapest, ELTE TÁTK.

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás: A migránsok elégedettségének kulturális meghatározottsága. A Magyar Szociológiai Társaság éves konferenciája, 2011. november 11-13., Miskolc.

Hajdu Gábor – Hajdu Tamás: Elégedettség és jövedelem: a relatív helyzet szerepe. Az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológiai Doktori Iskolájának hallgatói konferenciája, 2010. március 26., Budapest.